

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Журнал заснований у 1918 році

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Філологія. Журналістика

Том 32 (71) № 3 2021

Частина 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

Головний редактор:

Казарін Володимир Павлович – доктор філологічних наук, професор, в.о. ректора Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Члени редакційної колегії:

Гадомський Олександр Казимирович – доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень Інституту славістики Опольського університету (Ополе, Польща);

Досенко Анжеліка Костянтинівна – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Свенцицька Еліна Михайлівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Семенець Ольга Сергіївна (відповідальний секретар) – кандидат філологічних наук, завідувач кафедри зарубіжної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Статкевич Лариса Павлівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри зарубіжної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Ткаченко Тетяна Іванівна – доктор філологічних наук, доцент.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
(протокол № 10 від 7 червня 2021 року)**

Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського.
Серія: Філологія. Журналістика» зареєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 24632-14572ПР від 04.11.2020 року)

***Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
зі спеціальностей 035 – Філологія, 061 – Журналістика відповідно до Наказу МОН України
від 17.03.2020 № 409 (додаток 1)***

***Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)***

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

**ISSN 2710-4656 (Print)
ISSN 2710-4664 (Online)**

© Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2021

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА МОВА

Білоусенко П. І., Бойко Л. П., Тернова А. І. ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКО-СЛОВОТВІРНИХ ТИПІВ ІМЕННИКІВ PLURALIA TANTUM ІЗ СУФІКСОМ -ЦІ.....	1
Гогуленко О. П. АНТРОПОНІМІЯ В ОНОМАСТИЧНОМУ ПРОСТОРІ.....	9
Коваленко Н. Д., Мозолюк О. М. СТАРΟΣЛОВ'ЯНІЗМИ У ТВОРІ «СИНІЙ ЗОШИТ. АРКУШІ ДНІВ СВІТЯЩИХ» МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ.....	16
Комлик Н. Ю. СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ І СЛОВО: НОМІНАТИВНА СИМЕТРІЯ ТА АСИМЕТРІЯ.....	22
Лахно Н. В. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПЕРЕХІДНИХ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ВАРІАНТІВ ДІЄСЛІВ РУХУ.....	27
Максим'юк О. В., Струк І. М., Максим'юк Н. В. НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ КОМУНІКАТИВНОГО АКТУ ВІДМОВИ У ДРАМАТИЧНОМУ ТЕКСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.....	32
Ментинська І. Б. СТРУКТУРА ТЕРМІННОГО ПОЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ.....	39
Підлужна І. А. ШЛЯХИ ПРИСТОСУВАННЯ НІМЕЦЬКИХ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ ЗІ СФЕРИ ПОБУТУ ДО СИСТЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА РІЗНИХ РІВНЯХ.....	44
Погоріла С. Г., Тимчук І. М. МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОДИНИЦІ ВИРАЖЕННЯ ГРОТЕСКНОГО ЗАДУМУ В ПОВІСТІ В. ДРОЗДА «ІРІЙ».....	50
Романенко К. М. ТОПОНІМІЧНИЙ КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПРОСТІР РОМАНУ ВІКТОРІЇ АМЕЛІНОЇ «СИНДРОМ ЛИСТОПАДУ, АБО НОМО СОМРАТИЕНС».....	55
Рудь О. М. СКЛАДНІ СЛОВА В МОВОТВОРЧОСТІ ЛІНИ КОСТЕНКО: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ.....	61
РОСІЙСЬКА МОВА	
Алиева У. Н. ВЫРАЖЕНИЕ ПРЯМОГО ОБЪЕКТА В РУССКОМ ЯЗЫКЕ.....	67
Шепель Ю. А. ПРО ДИНАМІЧНІ ДЕРИВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СКЛАДІ СЛОВОТВІРНИХ ТИПІВ І РЯДІВ.....	72

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ

Осіпчук Г. В.

МОВНА РЕАЛІЗАЦІЯ ЛЕКСЕМИ 'ОЧІ'
ЯК ЗАСОБУ ВИРАЖЕННЯ ЗОВНІШНОСТІ ЛЮДИНИ
В РОМАНІ ГЕНРИКА СЕНКЕВИЧА «ВОГНЕМ І МЕЧЕМ»..... 80

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

Бечко Я. В.

СЕМАНТИЧНИЙ РОЗВИТОК ДІЄСЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ГОРІННЯ
АНГЛ. *BURN, FIRE* У КОНТЕКСТІ ВНУТРІШНЬОЇ ФОРМИ ФРАЗЕМ..... 85

Бортник С. Б.

НАВЧАННЯ РЕФЕРУВАННЮ ТА АНОТУВАННЮ ФАХОВИХ ІНШОМОВНИХ
ТЕКСТІВ У ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ..... 90

Гаман І. А., Лисюк Б. О.

МОВНІ ЗАСОБИ ВІДОБРАЖЕННЯ СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ
ПРОБЛЕМ НІМЕЧЧИНИ У ВІДЕОМАТЕРІАЛАХ САЙТУ YOUTUBE..... 97

Гойда О. І.

ГЕНДЕРНО КОРЕКТНА ПОЛІТИКА НІМЕЦЬКОЇ МОВИ
В РІЗНИХ ФОРМАХ ЇЇ УЗУСУ..... 104

Gryshkova R. O.

STYLISTIC ANALYSIS OF JOE BIDEN'S INAUGURATION SPEECH..... 110

Гулієва С. А.

РОЛЬ СИТУАЦІЙ В КОММУНІКАЦІЙ..... 115

Гуменюк І. Л.

ІНТОНАЦІЙНА МОДЕЛЬ ДИНАМІЧНИХ ПЕЙЗАЖНИХ ОПИСІВ
АНГЛОМОВНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ..... 121

Humeniuk N. H.

PRAGMATIC ASPECT OF THE QUEEN ELIZABETH II
CHRISTMAS 2020 MESSAGE (12.25.2020)..... 127

Ємельянова Д. В., Тадеуш О. Х.

ЗАСТОСУВАННЯ АВТОМАТИЗОВАНОГО ПЕРЕКЛАДУ
НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ ІЗ СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ АСТРОФІЗИКИ..... 133

Zaitseva M. O.

COMMUNICATIVE SPECIFICITY OF ANGLOPHONE COURTROOM POLEMICS
(LINGUISTIC ASPECT)..... 139

Ковальова Т. П.

ЯВИЩЕ ХУДОЖНЬОГО ПАРАДОКСА В ЛІНГВІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ
(НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ БЕРТОЛЬТА БРЕХТА)..... 145

Козлова О. Б., Приходько А. М.

СТРАТЕГІЯ ЗАПОБІГАННЯ КОНФЛІКТУ
В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ МЕДІАЦІЇ..... 154

Колісниченко Т. В., Коропатницька Т. П.

METAHTON TOURISM: ФРЕЙМОВА МОДЕЛЬ..... 159

Котенко А. О., Камишова Т. М.

АНГЛОМОВНІ МЕТАФОРІЧНІ ТЕРМІНИ ГАЛУЗІ БУДІВНИЦТВА..... 164

Ликіна В. В. КОГНІТИВНО-РИТОРИЧНІ МОДЕЛІ ВТІЛЕННЯ КОНЦЕПТУ <i>ДЕМОКРАТІЯ</i> У ПРОМОВАХ ПРЕЗИДЕНТА БАЙДЕНА.....	169
Лучик О. Ю., Петренко О. Д. МЕТАФОРИЧНІ ОДИНИЦІ АНГЛОМОВНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ.....	175
Медвідь О. М., Лигуша А. О., Таценко Д. О. ПОТЕНЦІЙНІ НОМІНАТИВНІ МОЖЛИВОСТІ БЛЕНДИНГУ.....	181
Нікуліна Г. В., Куш Е. О. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СКЛАДНИК АНГЛОМОВНОГО ДИСКУРСУ МОДИ.....	187
Самаріна В. В., Шахматова О. В. ОБРАЗНІСТЬ У ВИКЛАДАННІ ГРАМАТИКИ.....	193
Сухова А. В. ХАРАКТЕРИСТИКА АНГЛОМОВНОЇ НОВЕЛИ ЯК СИНЕРГЕТИЧНОГО ФЕНОМЕНУ.....	198
РОМАНСЬКІ МОВИ	
Косович О. В. БОРОТЬБА ЧУЖОГО ТА ПИТОМОГО В СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ В РОЗРІЗІ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ.....	203
Чистяк Д. О. МІФОПОЕТИЧНА КОСМОЛОГІЯ У ДРАМІ «ПЕЛЕАС І МЕЛІСАНДА» МОРІСА МЕТЕРЛІНКА.....	210
ТЮРКСЬКІ МОВИ	
Arnautova A. R., Qadri-zade Z. İ. ZEMANEVİY QIRIMTATAR TİLİNİŇ LATİN YAZISI: /X/ VE /H/ FONEMALARNIŇ YAZIDA AKS ETİLÜV MESELESİ.....	217
Hasanova K. K. SOME ETHNOTOPONYMS OF TURKIC ORIGIN BELONGING TO DEMIRCHİHASANLI DISTRICT IN THE “COMPREHENSIVE BOOK OF TBİLİSİ PROVINCE”.....	223
КЛАСИЧНІ МОВИ. ОКРЕМІ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ МОВИ	
Водяна Л. В. ЧИСЛІВНИК У ЛАТИНСЬКИХ, НІМЕЦЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПАРЕМІЯХ.....	228
Жарікова Ю. В. ПРАЦЯ ТА ДОБРОБУТ ЯК СКЛАДНИКИ УСПІШНОГО ЖИТТЯ В ПАРЕМІЯХ ГРЕКІВ НАДАЗОВ’Я.....	233
ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО	
Ибаев Н. А. О ПРЕДМЕТЕ ФРАЗЕОЛОГИИ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКОЗНАНИИ.....	238
Мамедова Н. Т. МЕСТО УДАРЕНИЯ В СЛОЖНЫХ СЛОВАХ В АНГЛИЙСКОМ И АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКАХ.....	243

Мельник О. М. КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ПРОТИСТАВЛЕННЯ «СВОЄ/ЧУЖЕ» У РОМАНІ ЕРІХА МАРІЇ РЕМАРКА «ТІНІ В РАЮ».....	248
Пелепейченко Л. М. МЕЖІ ТОЛЕРАНТНОСТІ У ЛІНГВІСТИЧНОМУ ВИМІРІ.....	254
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	261

Ляхно Н. В.

Київський університет імені Бориса Грінченка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПЕРЕХІДНИХ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ВАРІАНТІВ ДІЄСЛІВ РУХУ

У статті докладно проаналізовано перехідну зону лексико-семантичного поля руху, до якої належать лексико-семантичні варіанти, що перебувають на перетині лексико-семантичного поля руху з лексико-семантичного поля локативності, процесу та дії. Установлено, що в розглянутих лексико-семантичних варіантах сема руху погашена лише частково. Досліджувані лексико-семантичні варіанти позначають переміщення субстанцій в уяві людини. Визначено, що семантими домінують в області перетину лексико-семантичного поля руху з лексико-семантичного поля процесу. Серед них найпоширенішою є група вторинних лексико-семантичних варіантів зі значенням «перебіг часу». Також зафіксовано перехідні лексико-семантичні варіанти на позначення наявності небесних світил, які людина уявляє собі так, як бачить – ніби рух по небу, зі значенням «існування субстанцій, що перебувають в процесі уявного переміщення з одного пункту в інший» та із семантикою «поширення, розповсюдження». З'ясовано, що вторинні лексико-семантичні варіанти з архісемою «поширення» є основою для формування значення «плин думок, що пов'язаний з уявним рухом субстанцій». Виявлено перехідні лексико-семантичні варіанти з архісемою «локативність», які мають значення «бути, перебувати, бути розташованим» і вказують на розташування видовжених предметів у просторі. Значення «локативність» зафіксовано переважно в семантичній структурі парних і непарних дієслів односпрямованого руху суб'єкта. Установлено, що на перетині лексико-семантичного поля руху й дії перебувають тільки декілька лексико-семантичних варіантів дієслова качати. Доведено, що одним із головних чинників, який зумовлює відмінності розвитку дієслівних лексем різних груп, є сема «напрямок руху». Дієслова різноспрямованого руху не розвивають значень, що мають ідею спрямованості: локативні, «перебіг часу», «існування предметів у процесі руху». Визначено, що непарні дієслова руху не співвідносні з парними, поєднують у своїх ядерних значеннях ідею як спрямованого, так і різноспрямованого руху, саме тому в їхній семантичній структурі виділено типи багатозначності, властиві різним групам парних дієслів руху.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, парні й непарні дієслова руху, процес, дія, локативність.

Постановка проблеми. Завдяки тому, що дієслова переміщення належать до ядра категорійного значення дієслівної лексики й характеризуються розвинутою багатозначністю та високою частотністю вживання, вони неодноразово були предметом дослідження багатьох лінгвістів. В останні роки увагу вчених привертає аналіз різних аспектів семантичного переходу лексико-семантичних варіантів (далі – ЛСВ) з одного лексико-семантичного поля (далі – ЛСП) до іншого. Розгалуженість семантичної структури дієслів переміщення та частотність формування подібних значень дає широкі можливості для таких розвідок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Р. І. Розіна описала ментальні значення дієслів руху [6], О. В. Падучева – значення стану [5], Т. Є. Янко – значення «псування» [8], Т. Анштатт – значення оцінки [1]. На матеріалі україн-

ської мови загальні закономірності семантичної структури парних дієслів руху та їхньої префіксації розглянула С. О. Соколова [7, с. 39–53]. Не були предметом спеціальних наукових досліджень ЛСВ дієслів руху, які перебувають на перетині ЛСП руху з іншими ЛСП.

Постановка завдання. Метою статті є встановлення закономірностей формування перехідних ЛСВ і характеристика їхніх семантичних ознак.

Виклад основного матеріалу. ЛСП дієслів руху взаємодіє з іншими ЛСП, утворюючи спільні ареали. Для опису таких ЛСВ ми використали класифікацію дієслівної лексики, побудовану на основі класифікації предикатів І. Р. Вихованця [3, с. 93–111], оскільки саме ця класифікація найбільше відповідає меті нашого дослідження.

Взаємодія ЛСП дієслів руху з іншими ЛСП відбувається у двох напрямках. З розвитком семантики дієслова руху можуть втрачати значення руху й виходити за межі ЛСП, перетинаючись з іншими ЛСП, а саме: дії (лексичні групи дієслів зі значенням творення, видів діяльності, різної інтенсивності дії, спрямованої на об'єкт), стану, процесу, локативності, якості суб'єкта, наприклад: *повзати (перед кимсь) / принижуватись / підлезуватись* – дія; *ходити дитям* – стан; *дерево плаває* – якість суб'єкта; *колесо ходить* – процес; *із сіней йшло троє дверей* – локативність. Інколи чітка межа між ЛСВ руху й не-руху відсутня, деякі ЛСВ з архісемами «локативність», «процес» і «дія» (рідко) перебувають на перетині ЛСП і мають перехідний характер: *ходять вісті по селу* – процес; *дорога веде до саду* – локативність; *качати мед* – дія.

У таких семантемах під час формування нових значень актуалізованим є саме компонент «пересування», через це сема руху погашена лише частково. Перехідні значення ускладнені дією «людського фактора» [8, с. 509], насамперед наявністю в ситуації суб'єкта, який її певним чином сприймає. Унаслідок цього відбувається актуалізація статичного компонента в семантиці дієслова. Формування значень пов'язане зі зміною семи «середовище пересування»: рух у реальному просторі (вода, земля, повітря) → рух в уявному просторі (в уяві людини). Отже, розглядані ЛСВ позначають переміщення субстанцій в уяві людини.

Домінують ЛСВ з модифікованою архісемою «процес». Це значення «стосується динамічних виявів властивостей предмета» [3, с. 96]. Основною їхньою семантичною ознакою є позначення сукупності певних дій, засобів, спрямованих на досягнення певного наслідку. Суб'єкт водночас є пасивним, не породжує і не стимулює процес.

Найпоширенішою є група вторинних ЛСВ парних і непарних дієслів односпрямованого самостійного руху зі значенням «*перебіг часу*», що відбуває сприйняття людиною інтенсивності цього процесу, який у певні моменти може бути різним: *час іде* – «минає»; *час біжить, летить* – «швидко минає»; *час повзе, пливе* – «тягнеться поволі». Сема переміщення в таких ЛСВ стає фоною, формування значень спирається на актуалізацію ознаки «інтенсивність».

ЛСВ неоднорідні за своїм характером, відповідно, виділено дві підгрупи:

1. ЛСВ, що позначають «нескінченний час» [5, с. 100], тобто плин часу, не розчленованого на окремі моменти й відрізки: (про час, вік) *повзти*

2Г (нумерацію значень наведено за Академічним тлумачним словником української мови (далі – СУМ), відтінки значень проіндексовані літерами української абетки); *лізти 2Б, пливати 5В; летіти 4, бігти 4; іти 14, мчати 2, текти 4, крокувати** (ЛСВ, які не зафіксовано в СУМі, позначені *). *Один лиш час і має совість: тече й тече (4), немов Дніпро (В. Стус).*

2. ЛСВ, що вказують на події, періоди життя, метонімічно пов'язані зі своїми відрізками часу. О. В. Падучева такі ЛСВ називає «моделлю зустрічного руху» [5, с. 100]: *літа мчати (2), бредуть (1), повзуть (2Г), лізуть (2Б); теплі дні довго пливають (5В), летять (5), біжать (4), течуть (4); день іде (14); іде зима, кожуха нема (15); йшла небезпека (лихо, біда) (15А); кара йде за гріх (15Б), квітець крокує**. *За низьким затратованим віконечком владно крокує* квітець (О. Донченко).*

«Суб'єкт руху» може називати: періоди життя, часу, роки, частини доби, пори року, події, свята, певні дні, діла й інше. Сема «інтенсивність» не є релевантною для описаних ЛСВ.

У семантичній структурі дієслів *кружити, кружляти* зі значенням руху по колу або півсфері також зафіксовано розглядане значення: *І так кружляли* вечори і світанки (Л. Первомайський)* (пор.: *йшли, бігли, пливли*).

ЛСВ на позначення наявності небесних світил, які людина уявляє собі так, як бачить, – ніби рух по небу, переважно визначено в парних дієслів односпрямованого самостійного руху суб'єкта: *пливе (3А), іде (2В) сонце, місяць. Мов срібний човник, пливе місяць по сонному світі... (Сидір Воробкевич).* У непарних дієслів зазначене значення не виділено: *І місяць тече* по хатах (М. Вінграновський).*

Формування ЛСВ, що називають уявний рух небесних світил, не властиве дієсловам сумісного пересування суб'єкта й об'єкта, оскільки не передбачає наявності об'єкта руху, за винятком ЛСВ *котити 4*, в якому цей семантичний компонент погашений: *Від хати по небу котив повновидий місяць (П. Панч).* ЛСВ поширений локативним актантом, що вказує на шлях переміщення: *по небу*.

ЛСВ парних дієслів різноспрямованого руху позначають не лише уявний рух небесних світил по небу: *плавають (3Б) сонце, місяць; ходять (5Д) світло, промені, світло в небі*, а й по інших поверхнях: *тіні (світло) ходять (5Д) по стінах. Плавав місяць у небі, як дим (В. Сосюра).* Відповідні непарні дієслова визначено в мовному матеріалі, але не зафіксовано в СУМі: *Блукав* і там*

над містом місяць (М. Хвильовий); **Шугають*** зорі у стожар! (М. Вінграновський). Локативні актанти вказують на місце уявного пересування.

Значення «існування субстанцій, що перебувають в процесі уявного переміщення з одного пункту в інший» виділено лише в семантичній структурі дієслів односпрямованого самостійного руху суб'єкта: *іти 2Ж* – «пересилатися поштою, телеграфом (про листи, посилки)», *іти 10А* – «надсилатися куди-небудь (про матеріальні цінності, вироби, сировину)», *іти 10Б* – «надходити звідкись (про матеріальні цінності, вироби, сировину)», *іти 10В* – «передаватися, пересилатися для затвердження (про плани, проекти, накази й таке інше)». *Машини й промислове обладнання, зерно й руда, мінеральні добрива й бітум, метал і тканини ідуть з Херсона (З газети); Що лісове, то не погане, сестро, – усякі скарби з лісу ідуть (Леся Українка). Дорога Вірунечко, <...> тепер все більше запевняюся, що листи наші йдуть кудись на цензуру (М. Коцюбинський)*. Крім архісеми, до семного складу цих ЛСВ входять семи «суб'єкт руху», «спрямування розвитку», «спосіб здійснення процесу». Сема «суб'єкт» називає конкретні неістоти. ЛСВ, до значеннєвого складу яких входять семи «спосіб здійснення процесу» й «спрямування процесу», поширені відповідними актантами, наприклад: *ідуть (2Ж) листи, посилки поштою* – актанти на позначення способу здійснення процесу; *мінеральні добрива йдуть (10А) з Херсона* – актанти, які вказують на уявний початковий пункт переміщення суб'єкта; *папери йдуть (10В) до центру* – актанти зі значенням уявного кінцевого пункту руху.

Перехідні ЛСВ дієслів самостійного різноспрямованого руху називають «уявний рух предметів у тумані»: *Принадно і тасмниче кружили** вечірні хати (М. Стельмах) (пор.: *пливли*).

Вторинні ЛСВ з архісемою «поширення» є основою для формування значення «плин думок, що пов'язаний з уявним рухом субстанцій». Суб'єктом процесу виступають абстрактні поняття на позначення почуттів, розумових і зорових образів тощо. ЛСВ нерідко поширені локативними актантами, що вказують на кінцеву точку уявного руху думок, почуттів та інше. Зазначені ЛСВ визначено переважно в семантичній структурі парних і непарних дієслів односпрямованого самостійного руху суб'єкта: *Пливуть (4Г) чорні спогади, крають душу (М. Коцюбинський); Я думками лечу (б) до нього (Леся Українка); Думки тітки Оксани знову прямують (1Е) до нього (Ю. Мушкетик); Думки течуть (2Г)*

швидко, як літні сні (Ю. Яновський); Туга моя уся ринула (4), як її і не було (Марко Вовчок).

Парні й непарні дієслова різноспрямованого руху також розвивають розглядане значення: *літати (2В), сновигати (2), гуляти**. *Думками високо літа вона (Леся Українка); А думка край світа на хмарі гуляє (Г. Шевченко)*. Сема «суб'єкт» називає абстрактні поняття (думки, мрії, настрої і таке інше). Можливим є локативний актант, що позначає місце існування суб'єкта. Синонімічним до цих ЛСВ є дієслово *мандрувати*, що в основному значенні вказує на рух суб'єкта, індиферентний до ознаки спрямованості: *...мандрує (1А) в думках він завзято (М. Рильський)*.

ЛСВ із семантикою «поширення, розповсюдження» виділено в семантичній структурі парних і непарних дієслів руху. Підґрунтям для формування нових значень є актуалізовані семантичні компоненти, притаманні ЛСВ, що мають значення «поширення на великому просторі», й актуалізована сема «інтенсивність».

ЛСВ дієслів односпрямованого руху називають переважно уявне пересування суб'єкта з ознакою «легкий» (звуки (слова), запахи, світло, хвилі, прохолода, тепло, дим) під дією сили вітру: *повзти 2А, пливти 3Б, іти 12, бігти 2А* (про туман, дим); *прямувати 1Д* (про повітря); *летіти 1Г, пливти 3, іти 12А, шугати 1Б, текти 2Б, перти 4В, ринути 1Г* (про голоси, звуки, запахи)). *Пливе туман по лугах, і клечально і клично полощеться біля канави татарник, сонце вже сіло, але верхи тополь ще вміті полив'яним блиском (Є. Пашковський)*. ЛСВ *шугати 3* – «дути поривами (переважно про вітер)» позначає фазовий процес: *...вітер шугає, шмагає, налітає, гуде, вис, стугонить...* (Культура слова).

Передання інформації також є уявним рухом: *повзти 2Б, летіти 1Г, іти 12Б, текти 2В, шугати 1Б* (про чутки, слова, вістки); *мчати 2А, ринути 1Д, текти 2Б* (про інформацію). – *А може то не я? Якийсь дядько бородатий... – і течуть слова про все, такі дорогі, несподівані, як тільки буває при нежданих зустрічах (М. Старицький)*.

ЛСВ дієслів різноспрямованого руху вказують на поширення диму, пилу, туману (*ходити 5Є*); звуків, слів (*літати 2Г, ходити 9А, шугати 1Б*); світла, променів, запахів (*ходити 5Д, шугати 4*); інформації (*літати 2Г, 2Е, шугати 1Б, ходити 9*); певного стану (*ходити 10, 10А*). *Під вашим світом небес, лиць і будівель є грубіший і старіший світ, місце, де літаки розвалюються на частини, а повітря, мов стрічки, шугають звуки (О. Гординчук)*. Два останні ЛСВ за своїми ознаками

тяжіють до ЛСВ з архісемою «стан», оскільки позначають психологічний стан людей, але домінантним семантичним компонентом є «поширення»: *Ходить селом тривога, червоніє хмарами над хатами, поре ніч вогнистими язиками, як ножами* (П. Козланюк). Формування ЛСВ останнього типу властиве тільки ЛСВ дієслів різноспрямованого руху. Існування предметів у процесі переміщення описує ЛСВ *ходити 5Ж* – «дути, повіяти»: *Вітер ходив по хаті* (Панас Мирний).

До розглянутих дієслів близькі за семантикою непарні дієслова, основні значення яких називають коливальний рух, переміщення по колу або півсфері. ЛСВ *скакати 1Г*, *плигати 1Г* та *стрибати** позначають пересування (поширення) відблисків, світла з місця на місце: *На верболозі скакали рожеві відблиски багаття* (Григорій Гютюнник); *Веселе полум'я <...> плигало по стіні золотим зайчиком* (М. Коцюбинський); *Сонце стрибало з дерева на дерево...* (В. Дрозд). Дієслова зі значенням руху по колу або сфері можуть описувати процес поширення інформації (*кружити 1Г*, *кружляти 1Г*): *...немало легенд і повісток о тім місті [монастирі – Н. Л.] кружить межі народом* (І. Франко).

На основі актуалізації семи «каузація» розвивається значення «поширення тепла, прохолоди, запахів, звуків під дією вітру» в ЛСВ *нести 3* та безособова форма в дієслова *тягти 10А*, *10Б*: *тягти теплом, холодом. Несе вітер гарячий пісок, і ростуть гори, немов горби верблюжі...* (3 газети); *Від заболоченого лужка приємно тягнуло вологою* (І. Муратов).

ЛСВ з архісемою «локативність» мають значення «бути, перебувати, бути розташованим» і вказують на розташування видовжених предметів у просторі. На закономірність виникнення таких значень у дієсловах руху звернув увагу В. Г. Гак [4, с. 153], унікальність аспектуальних властивостей «цих географічних вживань» виявив Ю. Д. Апресян [2, с. 25], а механізм формування таких значень досить детально описала О. В. Падучева [5, с. 93]. В основу її трактування покладена ідея «переміщення мисленнєвого погляду Спостерігача», оскільки згадані ЛСВ насправді швидше описують шлях, яким рухається у своїй уяві суб'єкт, ніж розташування об'єкта в просторі. Для деяких ЛСВ основою може слугувати й актуалізована сема «спосіб здійснення руху» (наявна переважно в ядерних значеннях): *повзе змія* (1 – «пересувається, звиваючись») → *повзе стежка, дорога* (1Б – «звивисто пролягає»).

Зазначені ЛСВ приєднують актант «суб'єкт», що розмежує ЛСВ і позначає конкретну пасивну видовжену неістоту (напис, лавки, хребет; дорога, стежка й таке інше). ЛСВ можуть сполучатися з локативними актантами, які називають місце розташування суб'єкта: *по горі іде* (18) *хребет; шлях на поле йшов ярмом*, або з актантами на позначення вихідного й кінцевого пунктів розташування: *шлях іде* (18Б) *до села*.

Значення «локативність» зафіксовано переважно в семантичній структурі парних і непарних дієслів односпрямованого руху суб'єкта: *Лавки ідуть* (18) *чверть-кругом (сегментом) у три поверхи* (Леся Українка); *Сходи йшли* (18А) *до води* (Л. Первомайський); *Шлях на поле йшов* (18Б) *ярмом, понад панським садком* (Панас Мирний); *Бігли* (2Б) *до моря цвітучі цитрини* (Л. Первомайський); *Самотою повзли* (1Б) *між хатами брудні дороги* (М. Коцюбинський); *Від озера до парку прямував* (2) *уже наполовину готовий вузький канал* (Ю. Смолич).

Серед дієслів односпрямованого сумісного руху суб'єкта й об'єкта лише ЛСВ дієслова *вести 5* має розглядане значення: *Стежка веде нас ярмом, через ліс, до панського мастку* (Л. Первомайський). Суб'єкт – іменники *стежка, дорога*, об'єкт – іменник на позначення істоти; в семемі наявна також нейтралізована сема напряму, ЛСВ приєднує локативні актанти.

У парних дієсловах різноспрямованого руху й непарних дієсловах ЛСВ з архісемою локативності не виявлено.

На перетині ЛСП руху й дії перебувають тільки ЛСВ *качати 4* – «видобувати», *4А* – «подавати за допомогою помпи чи насоса»: *Тільки було почують, що качаю* [мед – Н. Л.], *то й летять, мов ті оси* (В. Кучер). ЛСВ приєднують актанти «суб'єкт» та «об'єкт».

Висновки і пропозиції. Дієслова руху мають складну семантичну структуру, виявляють подібні моделі багатозначності й розвивають вторинні значення, що перебувають на перетині ЛСП руху й процесу, локативності, зрідка дії. Одним із головних чинників, що зумовлює відмінності в розвитку дієслівних лексем різних груп, є сема «напряму руху». Дієслова різноспрямованого руху не розвивають значень, що мають ідею спрямованості: локативні, «перебіг часу», «існування предметів у процесі руху».

Непарні дієслова руху, не співвідносні з парними, поєднують у своїх ядерних значеннях ідею як спрямованого, так і різноспрямованого руху, саме тому в їхній семантичній структурі

виділено типи багатозначності, властиві різним групам парних дієслів руху. Зовнішню валентність дієслів власне руху визначає здебільшого сема «напрямок». У всіх актантів, що поширюють дієслово, є спільні з дієсловом семи. Установ-

лення типової семантичної структури дієслів руху, що належать до різних підгруп, дає змогу спрогнозувати ЛСВ, не зафіксовані в словниках (зокрема СУМі), та знайти їх у мовному матеріалі.

Список літератури:

1. Анштатт Т. Стремление к лучшему: Семантическое поле действия как база для выражения оценки. *Логический анализ языка. Языки динамического мира* / отв. ред. Н. Д. Арутюнова, И. Б. Шатуновский. Дубна, 1999. С. 491–505.
2. Апресян Ю. Д. Дейксис в лексике и грамматике и наивная модель мира. *Семиотика и информатика*. № 28. Москва, 1986. С. 21–27.
3. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. Київ : Наукова думка, 1992. 224 с.
4. Гак В. Г. Сопоставительная лексикология (На материале французского и русского языков). Москва : Международные отношения, 1997. 264 с.
5. Падучева Е. В. Глаголы движения и их стативные дериваты (в связи с так называемым движением времени). *Логический анализ языка. Языки динамического мира* / отв. ред. Н. Д. Арутюнова, И. Б. Шатуновский. Дубна, 1999. С. 87–108.
6. Розина Р. И. О некоторых производных значениях глаголов перемещения в русском языке. *Глагольные префиксы и префиксальные глаголы*. Москва, 1995. Т. 5. № 2. С. 352–360.
7. Соколова С. О. Префіксальна сполучуваність парних дієслів руху на тлі їхньої полісемії. *Українська мова*. Київ, 2004. № 1. С. 39–53.
8. Янко Т. Е. Движение к худшему: глаголы движения в значении порчи. *Логический анализ языка. Языки динамического мира* / отв. ред. Н. Д. Арутюнова, И. Б. Шатуновский. Дубна, 1999. С. 506–510.

Lakhno N. V. FORMATION OF TRANSITIONAL LEXICAL-SEMANTIC VARIANTS OF MOVEMENT VERBS

The article analyzes the transition zone of the lexical-semantic field (LSF) “movement” with lexical-semantic variants (LSV), which are at the intersection of LSF “movement” with LSF “locativity”, “process” and “action”. The traffic pattern is repaid only partially on the considered LSV. The studied LSV indicate the movement of substances in the human imagination. It is determined that the semanteme dominate in the area of intersection of the LSF “movement” with the LSF “process”. The group of secondary LSV “time course” is the most common. Transient LSV denote the presence of celestial bodies, which a person imagines as he sees – as if moving in the sky, with the meaning “substances are in the process of imaginary movement from one point to another” and with the semantics of “propagation”. Secondary LSV with the “spread” archetype are the basis for the formation of the meaning of “the flow of thoughts associated with the imaginary movement of substances”. Transitional LSV with the “locativity” archetype have the meaning “to be, to be located” and indicate the location of elongated objects in space. The meaning of “locality” is fixed mainly in the semantic structure of pair and unpaired verbs of unidirectional movement of the subject. Only a few LSV verbs “to swing” were placed at the intersection of LSF “movements” and “actions”. The seme “direction of movement” is one of the main factors that causes differences in the development of verbs of different groups. Verbs of multidirectional movement do not develop meanings with motivation of orientation: locative, “the passage of time”, “the existence of objects in the process of movement”. unpaired verbs, which are not correlated with pair verbs, combine in their nuclear meanings the idea of directed and multidirectional motion. Therefore, the types of polysemantic in different groups of pair verbs of motion are distinguished in the semantic structure of unpaired verbs.

Key words: lexical-semantic field, pair and unpaired verbs of movement, process, action, locality.